

Töö ja Tervis

Sotsiaalpoliitiline kuukiri
Eestimaa Haigekassade Liidu häälekandja

Nr. 6

Juuni

1926

Sisu: 1) Laste, allealiste ja naiste tööstuslise töö kaitseadus — L. Johanson. 2) Väljaspool abielu sündinud laste õiguslik seisukord — R. Sawing. 3) Eesti tööliste büdšet 1925. aastal (tööliste toiflus) — R. Sawing. 4) Uusi teid ja sihte suguhaiguste vastu wõitlemiseks. 5) Läti haigekassade 4. kongress — J. R. K. 6) Mõned riigikohu otsused haiguskinnituse asjades. 7) Haigekassa teenijate palkadest — W. Luksepp. 8) Ellen Key f. 9) Terwishoia ja esimese abi loengufest osawõtjad. 10) Haigekassade tegewusest. 11) Mitmesugust. 12) Küsimused ja wastused.

Laste, allealiste ja naiste tööstuslise töö kaitseadus.

L. Johanson.

Et laste, allealiste ja naiste töö kaitseadus tarwilik, selle üle kultuurariikides enam ei waielda: sellekohased seadused kuuluvad wanemate hulka. On aga ka erandisi. Kui ka Eestit arwata kultuurariikide hulka, siis pakub siin „awalik arwamine“ ses suhtes äärmist erandit. Siin leidub „toonandwaid“ ringkondi, kes ühes kodanlise ajakirjandusega on kõige alatumal wiisil sõdinud ja töötnud sellekohase seaduse maksmapanemise wastu. Selle juures pole nad isegi tagasi kokkunud tõsiasjade wäänamisest ja waleandmete awaldamisest, kõike enesele lubades, kui aga eesmärki kätte saaks: laste, allealiste ja naiste piiramata õitööd! Ja seda sel ajal, kus täistööjõud tööta hääbub puuduses ja wiltsuses, otsides pääsmist wäljarännates, wõttes wastu hinge alalhoidmiseks ajutistel ühiskondlistel töödel põhjendamata madalat palka kui „toetust“ ja „armuandi“, millele ka samast ringkonnast näägutamine järgneb.

Eesti tagurline seltskond ja awalik arwamine on kahepaikne: samal ajal, kus ta wiriseb liig wäikese sündimiste arwu ja liig suure surewuse ning rahwa juurdekaswu wähenemise üle, õigustab ja nõuab ta, et laste, allealiste ja naiste tööstuslise töö kaitseadust ellu ei wiidaks, waid wabrikantidele täielik wabadus jätetaks nende tööttingimiste määramisel. See seisukoht on ka arusaadaw: need ringkonnad ei hooli rahwa terwisest ja tulewikust, kui aga teenida saawad. Nad on walmis ka werest kulda tegema, kui see aga wõimalik on. Laste, allealiste ja naiste tööseaduse puudumine annakski selleks osalise wõimaluse.

Kui kultuurariigid juba ammu on maksma pannud wastawad kaitseadused, siis on siin eesmärgiks just selle terwislise ja kõlblise kahju emaldamine, mis toob piiramata töö lastele, allealistele ja nais-

tele. Selle kahju on teadus kindlaks määranud. Ei waielda enam ka selle üle, et näiteks wabrikutöö tagajärjeks on laste ja naiste terwise rikked ja rida haigusi, ühes surewuse kaswamisega. Sellepärast on ka igas arenenud riigis sellekohased seadused maksmas. Nii näiteks on juba ammu kõigis Euroopa riikides maksew laste wanadusmäär, mis ajast peale neid tööstusettewõtetesse tööle wõib lasta. Ainult erimail olid lahkuminekid. Saksamaal, näiteks, oli selleks wanadusmääraks 13 eluaasta, kui laps enam koolikohustusline ei olnud. Sunduslik kool aga kestis Saksamaal, Baier wäljaarwatud, igalpool 14-eluaastani, seega kõrgenes wanadusmäär ühe aasta wõrra. Ka teistes riikides oli harilikuks määraks 14 eluaasta.

Wene seaduse § 73, mis 1882. a. pärit ja ka Baltimail maksis, ütleb, et lapsi alla 12-eluaastat tööle ei lasta. 1. juunil 1884. a. anti sellele täienduseks nimekiri wälja, kus on ettenähtud need tööstused ja tööalad, kus allealisi kuni 15 eluaastani üldse tööle ei tohi lasta. See nimekiri, millest kuni ilmasõja alguseni waljult kinni peeti, oli nii täielik, et kuni 15-aastaste allealiste tööjõu tarwitamine tööstusettewõtetes haruldaseks sai, wäljaarwatud üksikud allealistele kohasemad tööalad.

See nimekiri, wäiksemate muudatustega, on wõetud ka seadusse laste, allealiste ja naiste töö kohta tööstusettewõtetes, mis riigikogu poolt 20. mail 1924. a. wastu wõeti (R. T. nr. 68, 1924. a.), et elluwia rahwuswahelist konwentsiooni.

Eestis järelwalwe alla kuuluwates tööstusettewõtetes oli uue seaduse maksma hakkamisel naisi töös $\frac{1}{3}$ üldisest tööliste arwust, allealisi kuni 17-eluaastani umbes 1000. See asjaolu, et alla 15-aastaseid oli wabrikutöös tol ajal kõigest 17, näi-

tab, et wabrikutöös uuel seadusel laste wanadusmäärä suhtes suurt tähtsust pole. Teisiti on aga wäiketööstusega: siin oli naiste ja allealiste tööjõu kasutamine piiramata, sest need ettewõtted ei kuulunud töökaitse seaduste ega järelwalwe alla. Teistel mail, kus enam tähelpanu pööratud selle hädaohu peale, mis rahwale tema noorsoo tööjõu enneaegne wäljakurnamine toob, on ka wäiksemate tööstusettewõtete kohta juba warem kaitse-seadused maksma pandud. Wõtame näiteks Saksamaa, kus 1903. a. 30. märtsi seadus pakub kaitset ka lastele, kes kodukäsitöös ja wanemate juures töötawad. Olgu laps oma wõi wööras, ta ei wõi töötada kodukäsitöös kella 8 ö. kuni k. 8 h., keskpäewa ajal peab temal olema 2-tunniline tööwaheaeg. Wanemate juures wöisid töötada lapsed peale 10 eluaastat ja wööraste juures peale 12 eluaastat mitte üle 3 tunni ja kooli waheajal mitte üle nelja tunni päewas.

Mis puutub naiste ja allealiste öötöö piiramisse, mille wastu Eestis kodanlise ajakirjanduse eestwõttel on inetu kihustöö alganud, siis selle kohta on igas Euroopa riigis juba aastakümneid seadused maksmas. Nii keelati Inglismaal laste öötöö juba 1833. a. manufaktuuris ära ja seati lastele 9–13-eluaastani 8-tunniline tööpäew. 1844. aastal pandi maksma tekstiiltööstuses naiste töökaitse seadus. 1850. a. seadusega ei lubatud naistel ja allealistel wabrikutes töötada enne kella 5 h. ja peale kella 6 ö., sellejuures pidi wähemalt üks 1½-tunniline waheaeg olema. Preisimaal anti allealiste seadus wälja 1839. a. Naiste ja allealiste töö oli keelatud k. 8½ ö. kuni k. 5½ h. Naistel lubati ületunnitööd teha kuni 40 tundi aastas. Austrias ei tohi 1855. a. seaduse järgi allealised ja naised töötada kella 8 ö. kuni 5 h., Helweetsias naised ja allealised kuni 18-eluaastani kella 8 ö. kuni k. 5 h., talwel k. 6. Prantsusmaal anti wastaw seadus wälja 1841. a. Wenemaal ja seni Eestis oli maksew 1890. a. seadus, mis sisaldab kuni 18 aastaste allealiste ja üldse naiste öötöö keeldu kella 9 ö. kuni kella 5 h., kui ühewahetusega töötatakse ja kella 10 ö. kuni k. 4 h., kui kahe wahetusega töötatakse.

Eesti 1924. a. seaduse § 16 ei luba alla 18-aastastele allealistele öötööd, üle 17-aastastel on see lubatud ettewötetes, mis

oma iseloomu poolest tingimata päewal ja öösel katkestamata edasitegemist nõuawad: a) raua- ja terasewabrikute tööd, kus tarwitatakse rewerbiir- ja regeneraatiivahjusid ja pleki- ning traadigalwaniseerimise juures, wälja arwatud puhastamise töökojad, b) klaasiwabrikud, c) paberiwabrikud. Nii maksab öötöö keeld terwes reas tööstusettewötetes tegelikult ainult kuni 17 aluaastani.

Ööks loetakse wähemalt üheteistkümnepäevasele järgnewa tunni pikkust ajawälget, kuhu kuulub ajawahe ühe töowahetuse juures kella 9 ö. kuni k. 5 h., kahe ja enam wahetuse juures õhtu kella 10 kuni k. 5 h. (§ 18). Tööstusettewötetes, mis aasta aegade mõju all seisawad ja kõigil juhtumistel, kui seda erakorralised olud nõuawad, wöib ööpikkust 10 tunni peale lühendada 60 päewa jooksul aastas (§ 20). Nii siis wörreldes Wene seadusega muudatus — ühe tunni suurune.

Keeld pole maksew naiste ja 16–18 aastaste allealiste öötöö kohta, kui õnnetus wõi ülasaamata juhtumine (*force majeure*), mis ei kanna perioodilist iseloomu, tööstusettewötetes normaalsele tegewusele takistust teeb; naiste öötöö kohta juhtumistel, kus tooresainetest ehk ümbertöötamisel olewatest ainetest saadusi walmistatakse, mis kiirelt rikki lähewad ja mida tarwis on päästa (§ 19).

Uue seaduse paremus seisab aga kõige pealt tema ulatuses: seaduse alla on arwatud suurem tööstusliste ettewõtete ring, kuigi ta teiste maade seaduseandlusest maha jääb.

Eesti seaduse järgi ei wõi lapsed alla neljateistkümnepäevase aasta teenida ehk töötada awalikkudes wõi erafööstusasutustes. Keelatud on ka nende wiibimine neis tööasutuste ruumides (§ 2).

§ 3 on erand tehtud laste töö kohta kutsekoolides, kelle töötegemise kord ja töötingimised kinnitatakse haridusministri poolt kokkuleppel tööhoolekandeministriga. Kutsekoolid peawad edaspidi olema need asutused, kes walmistawad ette tarwilikka oskustöölisi. Wabrikutöö muutub oma iseloomu poolest sarnaseks, et siin tööõppimine oskustöölisele tarwilikus ulatuses pea wöimatuks saab. Muidugi tuleb ks edaspidi tööõpilasel tarwilik wilumus omandada tegelikus töös.

§ 4 sisaldab nimekirja, kus ülesloetud need tööstusettewõtted, kus kuni

15-eluaastani allealiste tööjõu tarvitamine keelatud. See nimekiri oli maksew Wene määrustega 1884. a. Riigikogu töökaitsse komisjon wõttis siin wanadusmääraks 16 aastat, silmaspidades seda, et see nimekiri sisaldab eriti allealiste terwisele kahjulikke töid, kuna aga kuni 16 aastased allealised weel füüsiliselt pole küllalt wälja arenenud. Riigikogus aga jäädi seni makswa wanadusmäärade juurde sel põhjusel, et tööoskuse õppimine nõuab 3-5 aastat. Soowitaw on, kui need, kes tööstustöös omale eluülespidamist peawad teenima, enne 20-aastaseks saamist, millele järgneb tihti kaitseteenistusse kutsumine, wõiksid wäljaõppinud kutsetööliseks saada. Ka lõpetatakse 6-aastane algkool harilikult 14-15 aastaseks. Waesematele inimestele toob see raskusi, kui allealised, kes paratamata tööle peab asuma, aasta kaotsi läheb.

§ 5-s on keeld, et allealistel kuni 16-nda eluaastani ei ole lubatud tapamajades loomanülgimise- ja soolikatööstuses töötamine ja wiibimine, kuna need tööalad toorestawalt mõjuwad.

Õnnetuste ärahoidmiseks on wõetud seni makswatele Wene määrustele wastawalt § 6, mille järgi allealistel kuni 17-nda eluaastani ja naistel ei ole lubatud transmissiooni juures sarnased tööd, nagu nende määrimine, puhastamine, parandamine, õmblemine, rihmade, nõõride ja kettide pealepanemine.

Jõumasinade juures töötamine oli Wene määrusega (1913. a.) keelatud 17-aastastel. Riigikogu on wõtnud uues seaduses wanadusmääraks 16 aastat (§ 7), silmaspidades seda, et see seadus ka wäike-tööstuse kohta maksew on, kus harilikult masinameistrid ja teised kutsetöölised õppeaja mõõdasaadawad.

Wene seadusest on wõetud ka § 8, mille järgi allealised alla kaheksateistkümnepäevase aasta ei lubata wõtta tööle püssirohu tehaste püssirohu walmistamise osakondades, lõhkeainete ja jahipüssi padrundi kapslite walmistamise tehastes. Muidugi on sellel Eesti oludes liig wäike tähtsus.

§ 9 keelab kuni 18-aastaste allealiste ja naiste töö maa-alustes kaewandustes, missuguseid leiame põlewkiwitööstuses.

Raskuste tõstmine raskejalgsetele naistele ja alla 15-aastastele allealistele oli keelatud Wene määruste § 94-ga. Eesti seadus sisaldab § 10-ndas sama keeldu,

ainult allealiste wanadust on tõstetud 16-nda eluaastani.

§ 11 annab tööhoolekandeministrile kokkuleppel wastawa ministriga õiguse wälja anda nimekirja terwisele kahjulike kude ja kurnawate tööde kohta, kus naistel ning alla 18-aastastel allealistel töötamine keelatud, kindlaks määrates ka töötamist lubawat wanadusmäärade.

§ 12 määrab kuni 16 aastase allealiste tööpäewa tekstiiltööstuses 6 ja teistel tööaladel 6½ tunni peale. Sarnast vähemat tööpäewa allealistele sisaldab ka teiste maade seadusandlus, näiteks wanas Wene seaduses on wastawalt § 74 (12-15 a. - 8 tundi). See on allealise esimene tööaasta. Allealine on weel harjumata ja wäljaarenemata ning ei wõi temalt sama tööaega nõuda kui täiskaswanult.

§ 13 keelab kuni 17 aastaste allealiste ületunnitööd ära. Allealised pole weel oskustöölised. Nende ületunnitöö järele pole mingit tungiwat tarwidust. Ületunnitöö pole loomulik nähtus, wõid erand.

§ 14 tahab anda kuni 16 aastastele täieliku pühapäewa rahu, mis peaks olema kindlustatud ka täisealistele.

Et mitte allealist kaua ühtjärke kestwa tööga ära kurnata, on wõetud § 15-sse juba Wene seaduses § 74 seni maksew kord, et allealised kuni 18 aastani ei wõi töötada üle 4 tunni järgimööda, kui töö kestab üle 6 tunni. Näiteks 8 tundi wahetpidamata töötada - see peab allealise organismust nõrgendamata.

§ 21 järgi kohustatakse tööettewõtete juhatajat kuni 18-aastaste allealiste kohta nimekirja pidama.

Nii uue seaduse sisu. Järelwalwe selle seaduse fäitmise üle, selle rikkumise korral protokollide kokkuseadmine, nende protokollide edasiandmine wastawatele kohtuasutustele ning seaduste rikkumises süüdlaste kohtus süüdistamine on pandud töökaitsse järelwalwe ametnikkude peale. Juhatuskirjad ja muud määrused selle seaduse kohta annab wälja tööhoolekandeminister kokkuleppel wastawa ministriga.

Töökaitsse komisjon lisa seadusele juurde ka wastawa karistusparagrahwi kriminaalseadustikust, riigikogus aga kustutati see maha.

Kui wõrrelda uut Eesti seadust seni makswa Wene ja teiste maade seadus-

tega, siis paistab silma, et siin on ainult seda öeldud, mis juba ammu üldiselt tunnustatud ja meilgi juba enne sõda maksew olnud.

Uue seaduse tarwilikkus seisiski ainult rahvuswaheliste konventsioonide raliifitseerimisel antud töotuse täitmises. Neid konventsioone, mis töökonwerentsil Washingtonis 1919. a. wastu wõetud (R. T. nr. 141/142-1922. a.) on kolm: 1) naiste õõtöö kohta tööstusettewõtetes, 2) laste wanadusaasta kohta, millest peale neid tööstustööde juures tarwitada wõib, 3) laste õõtöö kohta tööstusettewõtetes.

Nende konventsioonide alusel on uued seadused maksma pandud ka teistes riikides, kes rahvuswahelisel töökonwerentsil esitatud. Näiteks on seadused maksma pandud ja esitatud konventsiooni elluwiiamiseks naiste õõtöö keelu kohta: Inglismaal, Itaalias, Jaapanis, Austrias, Bulgaarias, Briti-Kolumbias, Poolas, Jugo-Slaawias, Helwetsias, Danzigis, Saksamaal, Argentiinas, Brasiilias, Tshiilis, Daanis, Prantsusmaal, Norras, Portugaalis ja mujal; allealiste wanadusmäära kohta, millest peale neid tööle wõib lasta: Belgias, Bulgaarias, Suur-Britis ja selle koloniides, Indias, Daanis, Jaapanis, Poolas, Jugo-Slaawias, Helwetsias, Saksamaal, Argentiinas, Brasiilias, Tshiilis, Norras, Poolas, Portugaalias, Rumeenias ja mujal; laste õõtöö keelu kohta: Belgias, Kolumbias, Daanis, Suur-Britis, Itaalias, Jaapanis, Jugo-Slaawias, Helwetsias, Saksamaal, Argentiinas, Brasiilias, Boliivias, Tshiilis, Prantsusmaal, Norras, Portugaalias, Tshheho-Slowakkias ja mujal.

Nagu siit näha, püüawad kõik riigid konventsioonide sõlmimisel antud lubadusi ausasti täita.

Eestis maksma pandud seadus on puudulik, öieti sellekohase seaduse wari, mis jätab pea kõik küsimused otsustamata, piirdudes ainult mõne üksiku normiga, mis juba seni maksew oli ja mille kohendaminegi uue seadusega täpsem pole kui enne. Kõik tähtsamad momendid allealiste ja naiste tööalal on jäetud tähelepanemata, katsudes „konventsiooni töotust“ täita - 26 paragraafis. Iseloomulik Eesti riigimeestele ning töö- ja

hoolekandeministeeriumi juhtidele! Sest mida suuremate aukudega sõel, seda enam läbi laseb! Teiste maade seadusandluses on aga selle kohta sajad paragraafid. Näituseks Hollandi - 38 lehekülge peenikest kirja. Muidugi, neis maades, kus omal juba sellekohane seadusandlus on väljaarenenud, ei ole konventsioonide elluwiiamiseks enam tarwis kui kümme §-i. Eesti aga kahjuks ei kuulu sarnaste riikide hulka. Eesti seadusandluses on naisterahva ja allealise töö nõrgalt kaitstud.

Kuid Eestis, kus tarwilikumadki sotsiaalseadused puuduwad, on juba nüüdki waen suur sotsiaalseaduste wastu. Kui nendest jutt, siis kurdetakse, et kandejõud puuduwat. Aga majandusline kandejõud loodakse ka inimeste läbi, nende poolt loodud seaduste, korralduste, wäärtuste ja töö läbi. Ja siin on wäga tähtis ka see, kuidas kasutatakse põhiwäärtust, elawa inimese tööjõudu. Kui naised ja lapsed kaitseta jätta, siis kurnatakse nad kõlbliselt, füüsiliselt ja majandusliselt nii wälja, et muutuks inimesest, kellest elaw tööjõud peaks saama, warsti wäärtuseta hoolealune ehk isik, kes kaelakohtu karistuse seaduse alla sattub. Ja siin ei kõnelda enam - „kandejõust“.

Tööstusettewõtted saawad läbi ilma allealiste ja naiste tööjõu piirita kasutamata. Kui nad praegu seda tööjõudu seadusewastaselt püüawad kasutada, siis on see nende ülbe ja ablas saagiahnus, mis selleks sunnib.

Töölise seisukorda on halwendanud, nende palkasid alla surunud alati see, kui töösturile muretsetakse, rahwa terwisest küsimata, allealiste ja naiste keskelt odawaid tööorje.

Eesti tööliklass jätkab sellepärast ka edaspidi, kui ta on enam korraldatud kui tänapäew, püsimate ja järeljätmatut wõitlust otstarbekohaste töökaitseseaduste, eestkätt ka naiste ja allealiste töökaitseseaduste eest, paremate tagajärgedega ja kordaminekutega kui seni.

Nende seaduste järgi on tarwidus, kui tahetakse suure rahwa osa - tööliklassi terwist ja elu kaitsta ja hoida enneaegu kõdunemise ja häwinemise eest.

.....

Wäljaspool abielu sündinud laste õiguslik seisukord.

R. Sawing.

Wäljaspool abielu sündinud laste õigusliku seisukorra arendamine otstarbekohases suunas on rahwa edasielamiswõimaluste soodustamise mõttes väga tähtsaks küsimuseks.

Meie riigi asutamispäewade palawik pole wäljaspool abielu sündinud laste õigusliku seisukorra lahendamisele lubanud küllaldaselt tarwilikku tähelpanu pöörata, olgugi, et arenew elu seda tungiwalt nõuab. Nende laste õigusliku seisukorra lahendamisel talitatakse iganenud Wene seadustes maksmapandud põhimõtete järele, millised seltskonnas tihti-peale põlatud lastele kuigi soodsaid wäljawaateid ei paku. Riigikogu poolt 1925. a. wastuwõetud hoolekande seadus ja perekonnaseisu seadus, millede mõned paragrahwid wallaslaste õiguslikku külge käsitawad, ei too makswaisse põhimõttesse pea mingisuguseid uuendusi. Ometigi tuleb seda teha, arwestades sellega, et modern Euroopa kultuurriikide seadusandlus juba aastakümneid on juhitud olnud tahtest wäljaspool abielu sündinud laste õiguslikku seisukorda, mis tänapäewa eetiliste ja sotsiaalpoliitiliste arusaamiste järele väga raske, kuidagi parandada.

Schweitsi 1912. aasta tsiwiilseadustik on wäljaspool abielu sündinud laste õigusliku küsimuse teatawal määral juba lahendanud.

Wäljaspool abielu sündinud lapsed omandawad mitte ainult oma isa nime, kodanikuõigused ja täieliku hõimluswahekorra isaga, waid ka kõige isa hõimkonnaga. Weel kaugemale läheb Norra 1915. a. seadus, mis wäljaspool abielu sündinud lapsed abielussündinutega üheõiguslikkudeks tunnistab. Wormiliku toimingu järele astuwad wäljaspool abielu sündinud lapsed endi isa perekonda ja suguwõssa ning omandawad õiguse nõuda sellelt ülespidamist ja pärast isa surma osasaamist tema pärandusest.

Saksa Weimari osariigi parlament talitas samuti õiguse arengu üldise suuna järele, kinnitades, et wäljaspool abielu sündinud lastele peab antama wõimalus kehalikult, hingeliselt ja seltskondlikult areneda nagu abielus sündinutele.

Kuid mõlemite laste täielikku eraõigus-

likku ühewääristamist Saksa seadusandlus ei tunnista, isegi mitte mõrsjapõlwes sündinute kohta, mis inimlikust seisukohast waadates kuidagi õigustatud pole. Õnnetud ja sentimentaalsed waatlused ei tohi meie silmi sündinud tõsiasja ees kinnisulguda, sedarohkem weel, et enamusel juhtumistest wäljaspool abielu sündinud lastele waadatakse kui wõõrale, kui tüütule kontwõõrale, kellele kõik inimlikud õigused wajalikud pole.

Meil makswa Balti eraõiguse § 166-as öeldakse, et wäljaspool abielu sündinud lapsel pole õigust omandada isa nime, ega osasaada tema perekondlikkudest õigustest; lapsele antakse kas ema, wõi mõni muu perekonnanimi.

Umbes sama on öeldud meie riigikogu poolt 1925. a. nowembris wastuwõetud perekonnaseisu seaduse ainukeses wallaslaste kohta käiwas paragrahwis: Wallaslapse registreerimisel kantakse akti ainult ema. Kui isa isiklikult ilmub ja lapse omaks tunnistab, märgitakse see akti (§ 31). Wäljaspool abielu sündinud lapse isa on kohustatud lapse ülalpidamise kulude eest hoolitsema (Hoolekande seadus § 24). Ja rohkem ei midagi!

Kui meeles peame, et wäljaspool abielu sündinud lapsed sattuwad pea alati seltskonna põlguse alla, siis mõistame, missugune seisukord neil inimestena on. Lapse ema wõib küll isalt kohtuteel lapsele ülespidamist nõuda; juhtumusel, kui aga isa suudab tõendada, wõi ema seda ise teeb, et ema raskejalguse esimestel päewadel ka teiste meestega sugulises läbikäimises oli, kaotab ema kohtuprotsessi. Laps jääb kurja ilma nuhelda, kui emal tema ülespidamiseks wõimalusi pole.

Meie uus hoolekande seadus toob sellesse wiletsusse küll teatud paremusi. Wäljaspool abielu sündinud lastele wõib määrata, kas ema soowil, wõi wastu tema tahtmist, juba enne lapse sündimist, lapse ema raskejalguse ajal nõuandja (Hoolek. s. § 32), kes järele walwab, et laps õieti kaswatataks, toidetaks ja kaetaks, ja et talle antaks nõutaw algharidus ning et ta walmistataks ette wastawale elukutsele; nad tarwitawad abinõusid laste waimlise, kõlblise ja keha-

lise arenemise peale kahjulikult mõjuwate asjaolude kõrwaldamiseks. Peale nõuandjate on kohustatud wäljaspool abielu sündinud laste kaswatamise järgi walwama weel ka lapse elukoha linna-, walla- wõi alewiwalitsused (Hoolek. s. § 33).

Pole tarwis salata, teatud tehnilise iseloomuga paremusi on maksuma pandud, kuid weneaegsete põhimõteteliste seisukohtade alusjooned on kõigutamata jäetud. Kõigutamata on jäetud kõigepealt seisukoht, millele juba tähelpanu juhitud, et wäljaspool abielu sündinud lapse isa wabaneb isakohustustest lapse wastu, kui ta tõendada suudab, et lapse ema kriitilisel momendil weel mõne teise mehega sugulises läbikäimises oli (Balti e. ö. § 165). Selles osas on Saksa riigis, kui ka meil makswad Wene seadused sarnased.

Saksa parlamendi saadiku Dr. Quarck'i tõenduse järele kaotawat seetõttu 95% emadest lastele ülalpidamise nõudmiseks algatatud kohtuprotsessid.

Nüüd aga on Saksa riigi kohtuminister

parlamendile esitanud seaduseelnõu, mis wäljaspool abielu sündinud lastele mõnesuguseid õiguslikke paremusi annab.

Uue seaduse järele võib lapse ema oma wäljaspool abielu sündinud lapsele ülespidamist nõuda, mitte ainult mehelt, kes ise end isaks tunnistab wõi kohtu poolt selleks on mõistetud, waid ka sellelt, kelle isadus teadmatu, mis sageli ehtetuleb siis, kui ema raskejalgsuse algpäiwil mitme mehega läbi käis. Ka on lapse isa w a n e m a d kohustatud wäljaspool abielu sündinud lapse ülalpidamise eest hoolitsema, kui lapse wanemad seda ei suuda. Selle uuendusega on põhimõte, nagu ei oleks wäljaspool abielu sündinud laps oma isa perekonnaliige, purustatud. Lapsele on peale selle wõimalus jäetud osasaada isa surma puhul tema poolt järelejätud pärandustombust. Uue eelnõu järele on ka lapse ema õigusi laiendatud.

Arenew elu ja inimlikkus nende põlatud laste wastu nõuab, et ka meil selles suunas sammutaks.

Eesti tööliste büdshet 1925. aastal.

R. Sawing.

Eelmises numbris peatusime riigi statistika keskbüroo poolt awaldatud tööliste büdshetilise uurimuse tulude-kulude osal, nüüd waatleme lühidalt tööliste toitlust.

Tööliste toitlus.

Nagu eelmises osas tähendatud, on käesolewas statistika keskbüroo uurimises waatluse alla wõetud wõrdlemisi kõrgepalgalised tööliste büdshetid, mis meie tööliste büdshetile majanduslikkudele oludele wastawad pole. Pealeselle on tööliste toitluste kohta andmeid kogutud oktoobrikuul, mis ajal kõiksugu toiduaineid, eriti mitmesugust juurewilja, turult külluses ja odawalt saadawal, mis aga kogu aasta kestwusel nii ei ole, eriti kewadekuudel, kus igasugu tera- ja kaunawiljad, keedu- ja aiawiljad, puuwiljad ning marjad lõpukorral ja wõrdlemisi kallid; ka on detsembri-, jaanuari-, weebruari- ja märtsikuudel tööpuudus suur, missugused asjaolud kõik statistika büroo uurimuses antud tööliste büdshetide majanduslikkude olude üldpilti muudawad tööliste kahjulikus suunas.

Peatüki „tööliste toitlus“ all on waatlusele wõetud leibkondade toitlustuslaad, s. o. missuguseid toiduaineid töölistel tarwitawad, kas toit on terwisele kasulik ja majanduslikult tulus ning toitluse määr — kas tarwitatud toidu hulk ja wäärtus küllalt tööliste elualalhoiu nõudeid täidab.

Teatawasti oleneb toidu tarwitamine kõigepealt tarwitaja wanusest ning teiseks ka soost. Näit. tarwitab täisealine mees toitu rohkem, kui lapsed, naine jälle vähem, kui mees jne. Et kõigi leibkonnaliigete tarwiduste wõrdlemiseks ühtlast alust leida, on kõik perekonnaliikmed ümberarwatud n. n. täis tarwitajaks, s. o. mil määral wõrdub naise ja mitmesuguses wanuses laste toidutarwitus täismehe omale.

Täismehe (18–60 a. wanuses) toidutarwitus on arwatud 1-na, naise oma wõrreldes sellega — 0,8, üle 60 a. mehe ja 14–17 a. nooremehe — 0,8, üle 55 a. naise ja 14–16 a. tüdruku — 0,6, 7–13 a. wanuste mõlemist soost laste — 0,5.

Kas mees wõi naine teeb rasket wõi kerget tööd, mis toidu tarwitamise kohta suure

tähtsusega, ei ole uurimuses, wastawate andmete puudumisel, saadud arwesse wõtta.

Täistarwitajaid leibkonna kohta on Tallinnas 2,91 ja Narwas 2,77. See tähendab, kõigis uuritud leibkondades on keskmiselt ligi 3 inimest, kes täiskaswanule wajalikku toitu tarwitawad. Kui meeles peame, et meie töölisleibkonnad keskmiselt ligi 4-ja liikmelised (naispeadega leibkondades isegi 3-liikmelised — need on enamasti lesknaiсте perekonnad) ja leibkonna liigete arwu wõrdleme keskmise täistarwitajate arwuga, siis selgub weel kord, et meie tööliste perekonnad on äärmiselt lastewaesed. Iga töölisleibkonna peale tuleb ainult üks laps (keskmiselt). Lasterikkad leibkonnad on ka tööliste juures haruldased. Rikkamad rahwakihid, kelle suur enamus omi päewi mõdasaadab prassimise ja logewisega, hoiawad loomulikult lastekaswatamisest, kui hoolt nõudwast ja waewarikkast tööst kõrwale. Töölisleibkondade lastewaesus aga on suurel määral tänapäewa majanduslikust konjunktuurist — ei suudeta lihtsalt, ainliste raskuste tõttu, lapsi kaswatada. Meie walitsewate klasside majanduspoliitilise suuna juures ähwardawad niisugused wäljawaated kestwaiks jääda.

Kui Tallinna ja Narwa töölisleibkondade toifluslaadi lähemale waatlemisele asume, siis selgub, et suurel määral tarwitatakse taimeriigi saadustest koosnewaid toite, millest omakorda on suurel määral tarwitatud toiduainete hulk. Nii tarwitab täiskaswanud tööline keskmiselt 2273—2423 grammi ($5\frac{1}{2}$ —6 naela) toiduaineid. Teistes riikides, kus rohkesti tarwitatakse lihatoitu, on ainete kaal palju wäiksem: Pariisis tööliste kohta päewas (ennesõjaaegsed arwud) 1462 gr., Londonis 1389 gr. — ilma juure ja puuwiljata. Kui aga neile arwudele juure- ja puuwilja kaal juure arwata, siis ei ulata nad kaugelt meie arwudeni. Pariisi tööline tarwitab leiwa- ja jahuaineid päewas 570 gr. — meie tööline 655—752 gr., kartuleid 271 gr. — meie tööline 582—619 gr. Kaalu järele tarwitab meie tööline kõige enam kartuleid. Pealeselle tarwitab meie tööline wõrreldes teiste maade tööstustöölistega suurel määral piima ja kala.

Ilesugune wahakord taime- ja looma-

riigiainete wahel on suurel osalt omamaa saaduste iseloomust, kuid suurel määral just tarwitaja nõrgast ostujõust. Soomes, näiteks, kus tööliste ostujõud palju suurem, kui meil, tarwitati loomariigiaineid, nende rahalise wäärtuse järele, $54,3\%$, meil — $45,6\%$, taimeriigiaineid $42,2\%$, meil — $53,5\%$.

Wõrreldes käesolewa uurimuse andmeid elumaksumuse selgitamiseks kogutud andmetega, näeme, et töölistel, piiratud ostujõu tõttu, hinnapoolset kallimate liha, wõi ja raswaainete asemel tarwitawad suuremal määral kartuleid, kala, piima ja terawiljaaineid, olgugi, et ka nende odawamate ainete tarwitamise määra ei küüni normaalse tasapinnani. Kui selgunud, et töölistel peajasjalikult taimeriigisaadusi tarwitawad, siis jääb selgitada, kas nad sellest toidust küllaldaselt rahuldatud on, wõi kannatawad nad äärmiselt madalate tööpalkade tõttu alatoifluse all?

Toiflusküsimuse uurijad on püstitanud kindlad määrad, kuipalju keskmine inimene hariliku töö juures tarwitab muna- walget, raswa, süsiwesikut j. t., samuti ka, kuipalju need ained peawad andma soojusenergiat kehasoojuse alalhoiuks, töötamiseks ja alaliselt kuluwate kehaosade kaswamiseks.

Tarwitatud toidu wäärtuse selgitamiseks kasutatakse wõrdlemisi keerulisi teid, millede üksikasjaline käsitlemine siinkohal wähe huwi wõiks pakkuda.

Tallinna ja Narwa tööliste toidu wäärtuse wõrdlemisel teadusmeeste poolt kindlakstehtud normaalwäärtusega selgub, et meie tööliste toittema terwis rahuldawalt ei kindlusta; eriti halwad on toiflusolud naispeadega töölisleibkondades.

Arwurikkad ja wähepalgalised leibkonnad kannatawad isegi alatoifluse all. Kui eelpool waadeldud töölisleibkondade kulude osas nägime, et töölistel normaalsest rohkem kulutawad toidumuretsemiseks, siis wõis mulje tekkida, nagu sõöks meie töölistel liiga palju, jättes sealjuures endi kultuuritarwed rahuldama. Nüüd aga awaneb meile hoopis isesugune pilt: tööline peab jätma tarwed, mis inimest loomast eraldawad, rahuldamata, ja peale selle ka weel nälgima.

*) Elukallidus. Waata A. Tooms — Elumaksumus. Eesti statistika kuukiri nr. 36—1925.

Lõpuks wõiks lugejaid veel huwitada tarwitatawate toiduainete maksumus (kallidus, wõi odawus), s. o. missugust toiduainet on majapidamises kasulikum tarwitada.

Toiduainete kalliduse, wõi odawuse wõrdlemiseks arwatakse ainete wäärtus ümber kaloriteks*). Maksumuse arwamisel on muidugi tähtis ka, kui palju toiduaine sisaldab munawalget. Tera- ja kaunawiljade maksumuse wõrdlemisel selgub, et näit. tangudest on kõige kasulikumad tarwitada „Herkulo“ tangud. Kruubid, riis ja manna on hinna poolest kallimad, kuid wäärtuse poolest odawamad, kui „Herkulo“ tangud. Tulus on tarwitada ka herneid. Makaronid on kallid ja vähem wäärtuslikud.

*) Kalor (suur) – soojuse hulk, mis ühe kilogrammi weft ühe Celsiuse kraadi wõrra soojemaks muudab.

Huwitaw on wõrrelda rukkileiwa ja kartuli tululikkust. Kalorite maksumuse poolest on kartul ja rukkileib peaaegu ühekallidused, kuna aga leib munawalget sisaldab üle kolme korra rohkem, kui kartul, siis on wiimane esimesest toidu-wäärtuse poolest palju kallim. Tähendab, majapidamises on kasulikum rohkem tarwitada leiba, kui kartuleid. Naelahinna järele on muidugi kartul odavam kui leib ja igapäewases elus tundub, kui täidaks mõlemad kõhtu ühtewiisi, kuid lähemal waatlemisel osutub meil palju tarwitataw wäide, nagu oleks soowitaw kartuleid leiwa aseainena tarwitada, täiesti walena. Statistika keskbüroo uurimuse toiflusosa kokkuwõttes toonitatakse, et meie töölistes sööwad harwa, toidud on wõrdlemisi lihtsad ja puudub mitmekesisus.

Järgmises numbris waafleme andmeid tööliste korteriolude kohta.

Uusi teid ja sihte suguhaiguste vastu wõitlemiseks.

Mitmelpool*) on arusaamisele jõutud, et eeskirjadega suguhaiguste vastu wõitlemine, nagu seda senini on tehtud, mingisuguseid tagajärgi ei anna, kui ei minda algallikateni, millest prostitutsioon areneb. Töö, mis sarnaneb sõelaga weetassimisele põhjatusse anumasse, on tagajärgedetu.

Mis on õieti prostitutsioon? Kus on selle piirid? Ei ole õieti selget ja tõelikkusele wastawat definitsiooni.

Politseilise järelwalwe sisseseadmine ja prostitutsiooni vastu wõitlemine määrustega on salajase prostitutsiooni ürgallikaks; sellela ei wõiks olla mingisugust salajast prostitueerimist!

Kuid heidame korraks endi pilgu haigemajadesse, töölistekorteritesse ja wangikongidesse, et selgusele jõuda, mis prostitutsioon tõeliselt on ja milleks ta jääb.

Kõik, kes selle küsimusega wiimasel ajal tegemist teinud, tõendawad, et prostitueerijaist suure protsendi moodustawad psühiliselt anormalsed.

Kes aga lähemalt tunneb prostitutsiooni all kannatawate – noorte tütarlaste ja

meeste – teguwiise kohtukirjade järele, see peab konstaterima ümbruskonna kohutawat mõju ja koormawust haigetele. Ikka ja ikka loeme kohtuaktidest ning kuuleme igapäewases elus nõrgamõistuselikkude ja hoolekannet wajawate haigete tütarlaste kohta: siifilis, alkohol, abielutus – need on kolm asja, mis mõjutawad nende toiminguid ja mis degenerereerund awalikkude naiste ja hulguste kohtuprotsessides alatasa ettetulewad. See „prostitutsioon“ ei ole paratamatu pahe, küll aga parandamatu. Kuid see pole sellegipeale waatamata suguhaiguste algallikas. See kompleks, prostitutsiooni – suguhaigusi, on hädaohtlikum, kuna otsekohesed rawitsemistööd takistatud on. Tõeliselt on suguhaiguste ürgallikaks korratu ja wahelduw sugupoolte waheline läbikäimine – promiskuiteet.**) Sellest hiiglaallikast moodustab prostitutsioon ainult ühe wäikese osa; kui suure nimelt, ei suudaks ükski statistika kindlaks teha. Kui Frankfurti ülikooli professor Dr. E. Düring 1903. aastal sellele tähelepanu juhtis, et kui prostitutsiooni kõik alg-

*) V. Soziale Praxis und Archiv für Volkswohlfahrt. 1926. Lhk. 401.

**) Promiskuiteet – kõige vanema aja arwataw perekonnaworm, kus mitu meest ja naist juhuslikult kooselawad.

allikad, mis suguhaiguste põhjuseks, kokku arwata, siis moodustab prostitueerijate naiste arw 10–15% kogu täiskaswanute naiste arwust, siis wallanes selle arwamise wastu ennekuulmatu form. Tänapäew on need arwud juba paljude uuriate poolt õigekstunnistatud.

Wõitlus suguhaiguste wastu peab rajanema hoopis uutele põhimõttele ja käima senisest erinewat rada.

Kõigepealt lihtne ja endastmõistetaw põhimõte: mida rohkem haigeid rawitsetakse, seda wäljawaaterikkam on wõitlus suguhaiguste wastu.

Kuidas see wõimalik? Kas on selleks tarwis seaduste ja määruste sundi? Wõi on soodsaim tee, mis waba igasugu surwest? Tee, mis wõimaldab igapäew sõbralikku, salajat, teaduslikku ning tasuta rawitsemist?

Wastuwaieluse wiimasele seisukohale, mida sageli tehakse, võib kergesti tagasi tõrjuda. Tõendatakse, nagu ei oleks rahwa arusaamine sunduseta talitamiseks küllalt küps. See on eksitus. Seal, kus inimestel wõimalus sunduseta toimida, on saawatatud paremaid tagajärgi, kui seda harilikud surelikud aimatagi wõiwad; näit. Inglismaal ja Hollandis. Rawitsusalusel ei ole tarwis enda nime nimetada, märkimiseks tarwitatakse numbert. Igasugune sundus puudub. Tulemused on wäga head. Kinnipüütud tütarlapsed wiiakse kodu ja lastakse neid wabalt otsustada, lähewad nad wabatahtlikult arstimisele, siis on nad rawitsejate kätes. Sunduse puudumise tõttu kasvab haige usaldus rawitseja wastu, haiguse saamise allikad paljastuwad märkamatuks, mis tarwilikuim kõigist saawutusist. Kui meil puuduks igasugune surwe, kartus politsei ja ülesandmise eest, siis oleks rawitsetawate arw palju suurem. Noorte, tõrkujate, kinnipüüdmatute naiste jaoks, kes politsei ja karistuse eest kõrwale hoiawad, kes õnnetusse wiidud halbade korteri-, töö- ja palgaolude tõttu, on haiguse kõrwaldamiseks ja nende ühiskonnale kasulikuks muutmiseks mõjukaim tee: haridus. Hariduse ja kaitse pakkumine neile on parimaks suguhaiguste wastu wõitlemise abinõuks. Rawitsemise asutus haigeile, mitte politseiwalwe ja sundmäärused!

Raske on seda teatud ilmawaatega inimestele selgeks teha. Wõimatu on ka prostitutsiooni ilmast täielikult ära kaotada. Wõimalik on ainult prostitutsiooni allikaid wiimase wõimaluseni piirata.

Edasi on täiesti sündmatu kõneleda awalikkude majade korraldamisest, nii nagu seda tänapäew tehakse. On kusa-gilt lendulastud hüüdsõna, ja muudkui nõutakse. Riik ja kogukond ei tohi lubada awalikkude majade sisseseadmist. Kuid ometi peawad prostitueerijad elama. Ka siin on ideaalne lahendus wõimatu.

Kokkuwõttes wõiks awaldatud mõtteid järgmiselt piiritleda:

1. Ühekülgne seisukoht, nagu oleks prostitutsioon suguhaiguste allikas, on suguhaigustewastasele wõitlusele kahjulik.

2. Suguhaiguste häwitamine on kõigepealt terwishoidline küsimus.

3. Suguhaiguste allikaks on korraldamatu sugupoolte kooselamine, promiskuiteet. Promiskuiteedi hulka kuulub ka prostitutsioon, moodustades sellest ainult ühte osa.

4. Promiskuiteedi ulatus oleneb sotsiaalsetest põhjustest, selle sõna laiemas mõistes.

5. Prostitutsiooni allikaks on – weel laiemas ulatuses – sotsiaalsed olud; need on iseloomult sotsiaal-hügieenilised, sotsiaal-eeetilised, sotsiaal-ökonomilised ja sotsiaal-pedagoogilised.

6. Mõttetu on kõneleda „prostitutsiooni ärawõitmisest.“ Prostitutsioon on häwitamatu. On wõimalik ainult selle põhjuste ülesleidmine ja taltsutamine.

7. Kuna sotsiaalsed wahekorrad suguhaiguste kasvamise põhjusteks, on sotsiaalsete wiletsuste tundmaõppimine ja parandamine tähtsaim suguhaiguste wastu wõitlemisel.

8. Kõiksugu sundabinõud on üleliigsed. Ainult haridus ja isiklik wastutustunne, tasuta, salajased ja alati kättesaadawad rawitsemiswõimalused aitawad suurimat osa haigeist terwendada.

9. Hädaohlikku noorte prostitutsiooni tuleb piirides hoida hariduse edendamise ja hoolekandeaasutuste abil.

10. Sellel teel rahuldatakse kõigepealt sotsiaalsed ja moraalsed nõudmised ning kõrwaldatakse suurimal määral suguhaiguste ürgallikad.

Terwishoiu ja esimese abi loengutest osavõtjad — alalised kuulajad Tallinnas 1925/1926.

1. Loengute tegelik juhataja ja lektor Dr. B. Woogas. 2. Lektor Dr. O. Lepp.

Eestimaa Haigekassade Liidu ja Eesti Punase Risti poolt haigekassade liigetele Tallinnas korraldatud tervishoiu ja esimese abi loengud, mis algasid 7. nov. 1925, lõppesid 27. märtsil 1926. praktiliste töödega. Loengute arv 1925. oli — 12 ja 1926 a. — 18, kokku 30 loengut, 57 tundi. Kuulajate arv loengutel oli 41–107, keskmiselt [87 igal loengul. Loengutele registreerinud oli 178 inimest. Alalisteks kuulajateks registreerinud oli 47 osavõtjat, kellele 17. aprillil wastawad katsed nende teadmistes korraldati. Sellekohased tunnistused E. Punase Risti Peavalitsuse poolt anti välja järgmistele kuulajatele: Maali Hirno, Linda Jaakson, Salme Jaakson, Aleksander Jõgi, Johannes Kruus, Ado Lauk, Hilda Lepp, Anette Liiw, Hildegard Liitmann, Gustaw Lääf, Katarina Maidok, Emilie Malinkina, Linda Meron, Aleksander Meite, Liisa Meite, Johann Minsky, Anna Moosel, Ada Ostermann, Ida Oton, Elwine Pakats, Priidu Pilt, Magda Puusepp, Maria Rohho, Adolf Rosenberg, Pauline Rosenberg, Rudolf Saame Marie Sagad, Siim Tramberg, Julius Wares, Julie Weiss, Konstantin Weiss, Alwine Wilbert — kokku 32 isikule,

Läti haigekassade 4. kongress.

Kongress töötas asjalikult ja edukalt. Kongressist wõtsid üle 150 saadiku osa. Wõeti vastu rida tähtsaid otsusi.

J. R. K.

Läti haigekassade kongressi awas 15. mail liidu esimees A. Jablonski. Saadikute arv tõuseb üle 150. Terwitusi ütlewad sotsialistide, walitsuse, arstide jne. esitajad. Eesti haigekassade liit terwitab kongressi telegraafi feel.

Ülewõate liidu tegewusest kannab ette liidu esimees. Mõõdunud aastal pidi liit paljudel juhusel neid kalleletunge tagasi lööma, mis olid sihitud

haigekassade wastu. Mida ei oleks suutnud teostada üksikud kassad, seda suutis liit. Wäga tähtis küsimus oli arstide wahekorra korraldamine haigekassadega. Esimesena astusid haigekassade wastu maa- ja wäikelinnade arstide selts, kes ei nõudnud mitte ainult honoraari kõrgendamist, waid ka arstide osawõttu haigekassade juhtimisest. Ainult liidu energilisel tegewusel suudeti enam-wähem

rahuloldawalt nende üleligseid nõudmisi waos hoida.

Rahwa ferwishoiu edendamiseks algatas liidu juhatus terwishoiu nõudla korraldamist.

Et piirata suurit mitte-oistarbekohast arstirohtude tarwitamist, andis liit wälja raamatu nime all „Käsiraamat haigekassade arstidele.“

Liit on alati seisnud haigekassade eelwahipositiil. Oma esitajate kaudu osawõtnud parlamendi komisjoni istumistest, kus arutusel olid töökaitse-seadusesse puutuwad küsimused. Liit on organiseerinud prowintsi haigekassade osalist arstimist Riia arstide-speetsialistide juures. Mõõdunud aastal on liidu kaudu 3036 kassaosalist prowintsisst eriteadlaste juure saadetud.

Liidu Bahtes sanatoorium on wiimasel ajal moderni sanatooriumi kohaselt sisse seatud. Sanatooriumil on oma piimaasjandus, samuti ka laialdane aia- ja põllupidamine. Juba praegu wõib haigetele anda korralikku toitru 2.25 lati eest päewas. Sanatoorium wõib wastu wõtta 52 haiget. Haigete lõbustuseks on ka raadio ülesseatud.

Liit otsustas sisseseada medikamentide walmistamise laboratooriumi ja suurel hulgal sisseostu keskpunkti. Suurt tegewust on awaldatud ka kultuurwäljal, korraldades loenguid, wäljaandes broshüüre, üleskutseid jne. Kongress kiitis liidu tege-wuse heaks.

1925. a. on Lätis tegutsenud 43 haigekassat. Kassades olid kinnitatud 134.400 kassaosalist 16.567 ettewõttest. Perekonnaliikmeid oli 90.628. Kassad on abi andnud 226.000 isikule, mis wälja teeb $\frac{1}{8}$ kogu Läti elanikkude arwust. Aasta jook-sul on kassad sissewõtnud 10.007.444 latit (umbes 730.000.000 Emarka) ja wäljaandnud 9.348.680 latit. Sellest summast langeb lõwi osa kassaosa-liste rawitsemise peale — 3.138.103 l. wõi 35 prots. kogu wäljaminekust. Ettewõtjatelt on samal ajal saadud arstimiseks ainult 2.253.287 latit. See tõendab, et kassaosaliste arstimise kulu 2 prots. suuruses ei ole rahuldaw. Keskmiselt on 1925. a. iga kassaosalise arstimise peale kulutatud 25 latit. Kassaosaliste abirahade peale on kulutatud 2.413.171 latit. Perekonna liikmete peale on wälja antud 2.160.762 latit wõi 23 prots. kogu wäljaminekust. Walitsemise kulude peale on kõik Läti haigekassad kulutanud 10,9 protsenti. Ettewõtted on kassadele wõlgu jäänud üle 40 miljoni rubla.

Õnnetusjuhtumiste ja kuitsehaiguste üle refereeris parlamendi liige N. Kalninsch, kes toonitas, et palgatöölise kohta tuleb wälja anda uus seadus, mis ühendaks kogu kinnituse asja ja missuguse seaduse alla kuuluksid kõik palgatööli-sed. Kinnitus peab sündima ettewõtja kulul, kus-juures kinnituskulude kaftest, mis puutuwad õnetu-juhtumistesse, millel ei ole mingisugust ühendust

palgatöölise tööga, tuleb ka riigil osa wõtta. Referent peatab pikemalt selle küsimuse käsitle-mise juures, mida aga ruumi kokkuhoidmise mõttes „Töö ja Terwises“ wõimata ära tuua. Kokkuwõttes olgu ainult niipalju tähendatud, et palgatöölise kinnitamine, nendele abiandmine haiguskordadel täie palga suuruses ja pensiooni maksmine, peab sündima haigekassade kaudu. (Ka Eesti haigekassade kongressidel on seda küsi-must puudutatud, kuid praegusel silmapilgul on see weel liig kõwa pähkel purustamiseks.)

Wanaduse ja tööwõimetuse wastu kinnitamise küsimuses wõeti referendi poolt ettepanend resolut-sioonid wastu. Õigus abiraha saada on kõigil neil Läti kodanikkudel, kes 60 aastat wanad, töö-wõimetud ja waranduseta.

Ratsionaalsest arstimise meetoodist refereeris Dr. Galejs, kes soovitas kassadel asutada oma asutused arstlikeks abiandmiseks. Arstide ja haige-kassade wahekorid tuleb ära korraldada seadus-andlisel teel. Praegune seisukord on eriti raske prowintsis, kus arstid tahawad oma kawatsusi läbi suruda. Selle wahekorra reguleerimiseks tuleb seaduse teel luua hoolekandeministeeriumi juure komisjon, kuhu kuuluksid esitajad kassade, arstide ja walituse poolt. Komisjoni määrused oleksid sunduslikud arstidele ja kassadele.

Kinnitamise üle tööpuuduse wastu refereeris hoolekandeministeeriumi töökaitseosakonna juha-taja Fr. Rose, kes käsitab kawatsusel olewat seaduseelnõu. Töötaoleku puhkudel tuleb toetust anda alates 10 töötaoleku päewast 30 prots. suuru-ses palgast. See protsent tõuseb perekonna liik-mete arwu järele kuni 50 prots. ja üle selle ning antakse 100 päewa jooksul. Eftepanekuid wastu ei wõeta, waid antakse edasi nõukogule materjalina.

Kongressi wiimasel päewal käsitati weel arsti-mise majanduslist organiseerimist, milles aga midagi erilist tähtsat ei olnud.

Läti haigekassade 4. kongress lõpetas oma töö õige edukalt. Lahkkelid, mis waremate kongresside ajal aset leidsid, jäid käesolewal kongressil ära. Kongress ja ühes sellega ka kõik Läti palgatööli-sed, näitasid oma seesmist tugewust. See on pandiks, et minnakse edasi ja pütatakse kinnitus-seadust palgatöölise kohta täies ulatuses teostada. Kohal seista — tähendab tagasiminekut. Selle-pärast olgu ka Eesti haigekassade mureks selle eest hoolitseda, et kõik palgatööli-sed oleks kinnita-tud. Läti haigekassade kongress on ses suhtes tänuuliku töö ära teinud, kui ta oma päewakorda wõttis küsimused, mis otsekohe haigekassasid ei puuduta, küll aga palgatööli-si üldiselt. Kinnitus-seadus tuleb laiendada kõigi töölisliikide kohta.

Mõned riigikohtu otsused haiguskinnituse asjades.

I.

Kas wõib haigekassa ilma tööand-jate lubata enese peale wõtta oma liigete arstimist? Jah wõib.

Kui Tallinna üldhaigekassa omal ajal oma liigete arstimise enese peale wõttis,

protesteerisid küll tööandjad, kuid kelle-gil nendest ei tulnud pähegi, et kahtlus wõib tekkida, kas haigekassal on õigus ilma nende lubata oma liigete arstimist enese peale wõtta. Narwa mehed taht-sid targemad olla ja tõstsid protesti kin-nitusameti ees, põhjendades just eeltoo-

dud wäite peale. Kinnitusamet rahuldab nende kaebtuse. Sellega aga ei olnud rahul Narwa üldhaigekassa ja pööras edasikaebtusega kinnitusnõukogu poole. Kinnitusnõukogu tühistas kinnitusameti otsuse.

Ei ole huwituseta märkida, et nii kinnitusametis, kui ka kinnitusnõukogus otsuste tegemisel hääled pooleks läksid, nii et otsus kujunes wälja sarnane, mis-sugusel arwamisel oli juhataja, sest sea-duse järele annab hääle poolekslange-misel juhataja ülekaalu.

Kinnitusnõukogu otsusega ei olnud omakorda rahul üks Narwa üldhaige-kassa alla kuuluwatest etfewõtetest, nimelt a.-s. „Küttejõud“ põlewkiwi kaewandus, kes oma woliniku wannutatud adwokaat Gerhard Kressi kaudu asja riikikohtule harutada andis.

Riigikohtu administratiivosakonnas tuli asi harutusele 29. aprillil 1926. aastal. Kaebaja adwokaat G. Kressile oli wastaseks kinnitusnõukogu esitajana töö- ja hoolekandeministeriumi töökaitse osakonna juhataja J. Sonin, kes käesolewa asja harutamisel kinnitusnõukogus wiimase juhatajaks oli.

Adwokaat Kress põhjendas oma kaeb-tust järmisele motiivile: seaduses ei ole ettenähtud, et haigekassa õigusele oma liigete arstimist enese kätte wõtta oleks wastuseatud etfewõtte omaniku kohustus arstimist üleanda. Järjelikult wõib haige-kassa ainult siis arstimise ülewõtta, kui etfewõtte omanik sellega päri on. Oma wäidet põhjendas adwokaat Kress § 304 peale, kus on kirjutatud „etfewõtete oma-nikud, kes . . . üle annawad, wabane-wad arstiabi andmisest natuuras“ j. n. e. Kui oleks üleandmine sunduslik olnud, siis oleks § 304 umbes järgmiselt pida-nud kõlama: „omanikud, kes selle § jä-rele kohustatud üleandma, wabanewad arstiabi andmisest natuuras“ j.n.e.

Kinnitusnõukogu esitaja J. Sonin näi-tas, et siin ei saa arwele wõtta ainult § 304 tehtud Kerenski aegset muudatust, waid peab waatlema kõiki sel ajal hai-guskinnitusseaduses tehtud muudatusi. Kui meie neid muuudatusi tähelepaneli-kult analüseerime, siis näeme, et nende kõikide sihiks on haigekassadele wõima-

likult palju autonoomiat anda ja neid etfewõtete omanikkude mõju piiridest wabastada. Kui aga nüüd käesolewa § 304 sarnaselt mõista, kui seda soowib kaebaja, siis oleks selle § muudatused loogilises wastolus kõikide teiste muu-datustega, sest siis oleks haigekassade autonoomiat piiratud, mitte aga laienda-tud; oli ju ka enne wõimalus kokkulepe teel haigekassadel oma liigete arstimist enese peale wõtta. Nüüd on siis see weel raskemaks tehtud, sest kokkuleppest ei ole weel küllalt, waid enne kokkulepe-t peab kinnitusnõukogu weel üldised alused kindlaks määrama, mille järele see kokkulepe peab sündima. Kinnitus-nõukogu üldaluste nõudmine on aga täiesti arusaadaw, kui haigekassadel ar-stimise ülewõtmine ilma etfewõtete oma-nikkude nõusolekuta wõimalik. Sel juh-tumisel wõiks haigekassa liialt palju etfe-wõtte omaniku koormata, wõttes, näitu-seks, enese peale ainult mõne arstimise liigi ja nõudes selle eest etfewõtjalt suurt^{0/0}. Kinnitusnõukogu üldalused on sel juh-tumisel etfewõtja kaitseks.

Kohus otsustas peale pikemat nõupi-damist kinnitusnõukogu otsust kinnitada ja kaebtust tagajärjeta jätta.

II.

Kas kuulub haigekassa alla etfewõtte üldjuhataja, kui ta on ühtlasi etfe-wõtte akstsionäär ja oma kohale walitud akstsionääride üldkoos-oleku poolt? Jah kuulub.

„Ilmarise“ wabriku juhataja J. Oja ei olnud rahul, et temalt haigekassa maksu wõeti ja andis kaebtuse selle kohta kin-nitusametile ja hiljem, kui wiimane kaeb-tuse tagajärjeta jättis, kinnitusnõukogule. Ka kinnitusnõukogu jättis palwe tähele-panemata. Asi läks edasi riigikohtusse, kus ta 18. mail 1926 a. harutusel oli. Oma kaebtust põhjendas J. Oja järgmis-tele motiividele: tema on akstsionäär, jär-jelikult kaasomanik, tema ei ole pal-gatud mingi kindla ameti peale, waid walitud akstsionääride üldkoosoleku poolt üldjuhatajaks, mispärast tema ei käi § 260 ettenähtud teenija mõiste alla.

Riigikohus jättis kaebtuse tagajärjeta.

Ka haigekassade teenijate palgad tulewad rewideerimisele wõtta.

W. Luksepp.

Üleriikliselt on kõik palgateenijad energiliselt palgawõitlust alanud. Alaliselt tõusew elukallidus on palgateenijad wäljakannatamata seisukorda wiinud. Palgateenijate nõudmiste täitmine on möödapääsematu.

Haigekassade Liidu poolt kogutud statistilised andmed näitawad, et mõned haigekassad eksploateeriwad oma teenijaid. Üks haigekassadest näituseks maksab oma ameenikule 4500 marka kuus, mis inimwäärilist elamist ei wõimalda.

Haigekassade teenijate palkades walitseb ühtlusetus. Need on kujunenud selle järele, kuidas teenija on suutnud omale palka wäljanuruda ja kuidas haigekassa juhatus ja wolikogu tööd hindab, arwestamata jättes elutingimusi.

Ühes haigekassas, kus 842 liig.-asjaaj. palk	8.500
teises " " 1665 " " "	7.000
kolmandas haig. " 500 " " "	12.000
neljandas " " 949 " " "	5.000

Ometi on haigekassadel ühesugused ülesanded ja ühesugused töötingimused, nii et ülaltoodud olukord ilma ühegi aluseta.

Haigekassade teenijate palgad tulewad ühtlustada. Seda tunnistas tarwilikuks ka esimene haigekassade konwerents 1923. a.

See kõrwaldaks wäheha palgasaajate südamest kibedusetundel palgamaksjate wastu ja ergutaks heatahtlilisele tööle, mis end alati ära tasub.

Haigekassade teenijate seisukord on, wõrreldes teiste palgasaajatega, hoopis teistsugune. Riigiasutuste ja eraettewõtete teenijad saawad enam wähem täpsed juhtnõõrid ja näpunäited — käsud — tegutsemiseks ja ametnikul tuleb neid täita, s. o. tehniline töö.

Sellewastu peawad haigekassade teenijad juhtnõõre ja kawasid wälja töötama, missugused juhatus ka heaks kiidab ehk täiendab. Sellega on haigekassade teenijad ise omale kaudsed käskude andjad, s. o. organiseeriw töö.

Seda asjaolu tuleks tingimata arwesse wõtta.

Nende ridade kirjutaja on ise haigekassa teenija, sellepärast ei ole kohane siinkohal palganorme ülesseadma hakata. Seda peaks esimeses järjekorras päewakorda wõtma liidu juhatus, kui haigekassade koondus ja tegelikud sammud astuma.

Liidu juhatus on 16. now. 1924. a. palkade suhtes seisukoha wõtnud. Kuid tegelikkude sammudeni ei ole veel jõutud.

Wiimast ootawad haigekassade teenijad.

Ellen Key †.

Suurima naise ning lapse vabaduse ja õiguste eest võitleja surma puhul.

Hiljuti surnud tunnustuswääriline Rootsi naiskirjanik ja mõtleja Ellen Key on sündinud 1849. a. detsembrikuul Sundholmis, Rootsimaal, tuntud kirjaniku ja jõuka mõisaomaniku tütreana. Hariduse lõpetades, oli ta sunnitud 25-aastasena ise omale kooliõpetajana ülespidamist teenima, kuna tema isa wahepeal kogu oma waranduse kaotanud oli. Hiljem oli ka lektoriks Stokholmi töölisinstituudis. Noorelt juba oli temas poolehoidu radikaalsusesse ja edumeelsusse märgata, ning warakult näeme teda naisõiguste kaitse ja laste kaswatuse ning vabaduse mõtte laialilaotajana esinewat. Oma

kirjutustega üleilmeliselt kuulsaks saades, wõis ta hiljem täielikult kirjanduslilise tegewusele anduda.

Ellen Key on kirjutanud naise kõlblusest, tublidusest, ilust ja ta isiku wabadusest ning naise ja mehe wahekorras. Tema kirjatõist oleks nimetamiswäärt: „Pildid Rootsi ürg- ja keskajast“, „Wääriliselt tarwitatud naise jõud“, „Naise psüholoogia ja loogika“, „Armastus ja abielu“ (wiimane ka eestikeelses tõlkes), „Wähesed ja paljud“, „Usk ellu“ ja „Lapse aastasada“, milles ta eriti soojalt esineb õiguse eest inimeseks kaswada ja päiksepaistel areneda nii, nagu seda

nõuab lapse loomus. Kuna Ellen Key tol ajal kuulutatavad mõtted tänapäev on juba osalt teostunud, hakkavad tema kirjatööd nagu unustusse jääma. Tema kirjatööd vääriwad veel praegugi tähelepanu.

Ellen Key oli ühtlasi tuntud hiilgawa kõnelejana, kes oma ettekannetega pealtkuulajaid kütkestada oskas ja iseäranis noorsoo hulgas waimustatud lugupidamist ja austust leidis. Waewalt wõib kõnelda lihtsamalt, paremalt, kindlamalt, hoogsamalt, ühtlasi aga tagasihoidlikumalt ning weenduwamalt, kui seda tegi tema. Tema kõneandi hinnati isegi kõrgemalt ta kirjanduslisest wõimest.

60-aasta sünnipäewa puhul annetas Rootsi walitsus Wettersee ääres tema enese wäljalikul ilusa maafüki, kuhu tema enese plaani järele päikesepaisteline suwila „Strand“ ülesehitati, kuhu kirjanik elulõpuni elama jäi, harwa sellest eemaldudes. Suwila „Strand“ oli paljudele osake kodust, mitte ainult kaugele külalistele, waid ka kõigile ümberkaudsetele maaelanikkudele oli see pühapäiwiti awatud, kusjuures lugemishimulised noored tema rikkalikku raamatukogu kasutada wõisid ja tema raamatud kõige waesematesse urtsikutesse ulatasid, awaldades neis oma kultuurilist mõju.

Pärast Ellen Key põrmu põletamist

Ellen Key f.

Oerebro sanatooriumis, awati kadunu testament, milles tuntud naisõiguslane oma maafüki ühes hoonetega puhkekojaks määranud naistöolistele, kes seal neli nädalat suwekuude jooksul wõiwad wiibida.

Haigekassade tegewusest.

Tallinna Sadamatöoliste Ühise Haigekassa wolinikkude aasta peakoolek

peefi 17. aprillil s. a. kell ½11 homm, millest osa wõttis 33 wolinikku (wolinikkude üldarw 33). Koosoleku juhatajaks waliti F. Jakobson, protokollikirjutajaks J. Sarw. Eelmise wolinikkude peakoosoleku protokoll wõeti wastu muutmata ja kinnitati. Samuti kinnitati ühel häälel haigekassa 1925. a. aruanne, mis tasakaalus mk. 574 585.45 ja eelarwe 1926. aasta peale, mis ette nähtud 420.700 marga suuruses. Juhatusse waliti: Ad. Norgan, I. Kiik, I. Wentsel, R. Tennus, J. Faters. Juhatusse asetäitjaiks: J. Luhaäär, Johanna Kask, Joh. Kask, A. Weiss, Walba. Rewisjonikomisjoni waliti: M. Targama, K. Kõrges, P. Hurt, H. Kopler, W. Liljenihal. Peale selle waliti weel kolmeliikmeline komisjon, kes haigeid kodus kontrollleerimas käib. Juhatus poolt wäljaõõtatud haiguste abirahade normid ja määrused kinnitas peakoolek.

Tartu Üleüldise Haigekassa suwekoloonii

algab oma wiendat suwe-hooaega 26. mail. Suwekoloonii asukohaks on Uderna asunduse ruumikas herrastemaja, mida haigekassa põllutõõministeeriumil omandas suwekoloonii jäädawaks asukohaks. Koloonii maja juures tehti käesolewal aastal mõnesugused täiendustööd, et maja oma otstarbele rohkem wastaks.

Kolooniisse wõetakse wastu peaaesjalikult kosumist tarwitajaid, werewaeseid ja kergel kujul kopsuhaigeid põdejaid. Raskel kujul tiisikust põdejaid wastu ei wõeta.

Koloonii asukoht on kosumist tarwitajaile kõigiti soodne. Koloonii asub rahulikus paigas, eemal suurtest läbikäiguteedest, suure, 6-7 wersta peale ulatawa, männametsa serwal. Suplemise wõimalus on Elwa jões, kuhu pool wersta metsateed.

Koloonii juhatajaks ja arstiks on Dr. Joh. Woorman, millega kolooniis wiibijaile alaline arsiline kontroll ja arstiabi on kindlustatud.

Kolonis on 60 woodit, kuna ruumid kuni 200 woodit mahutada wõimeldawad. Koloniis on lugemislaid, kuhu tellitud on loetawamad ajalehed. Posti saab iga päew.

Tartu Üleüldine Haigekassa on oma koloniid asutades alati sellega arwestanud, et see asutus kõikide Haigekassade nõudeid rahuldama peaks. Sellepärast wõetakse koloniisse wastu kõikide haigekassade osalisi, kui wastaw haigekassa ehk töö-andja nõus on tasuma koloniis wiibimise kulusid. Koloniis wiibimise kulud arwatakse wälja koloniid hooaja lõpul, jagades kulusid koloniis mõõdasaadetud päewade arwule, mille juures iga kassa maksab oma liikmete koloniis mõõdasaadetud päewade peale langewa osa koloniid üldkuludest.

Tartu Üleüldise Haigekassa juhatus loodab, et kõik Haigekassad Uderna suwekoloniis rawitsemise wõimalust ära kasutama saawad ja omi

kosumist tarwitajaid kassaosalisi endiste aastate eeskujul sinna saadawad. Mida rohkem koloniis wiibijaid, seda odawam tuleb üksik koloniis mõõdasaadetud päew.

Koloniisse tuleb sõita Elwa jaama kaudu. Koloniid asub neli wersta Eelwa raudteejaamast eemal. Elwa raudteejaamas on woorimehi alati saadawal.

Suwekoloniisse minejatel tuleb kaasa wõtta järgmised asjad: 2 paari pesu (wähemalt), käterätt, mõned taskuräfid, woodi pesu (2 lina), padi ja padjapõõr, tükk silmapesu seepi, hamba hari ja pulber. Kui wõimalik, siis weel: wooditekk ja magadiskõft.

Suwekoloniid asukoht: Uderna asundus, 4 wersta Elwa jaamast.

Sõidukulud koloniisse ja tagasi jääwad haige kanda.

Mitmesugused teated.

Eeskujulik tegu.

Eesti rahwa wäike arw ja arenematus teeb ajakirjade wäljaandmise tänapäew raskeks. Pea kõik ajakirjad toowad selle tagajärjel nende wäljaandjatele puudujääke. Suur osa Eesti ajakirje ilmuwad kas otsekohe riigi summadega wõi saawad suuri toetusi, näiteks „Looming“ 1 miljon, „Eesti Majandus“ 750.000 m., siis „Põllutööleht“, „Talu“, „Eesti Arst“, „Kaswatus“ ja teised. Nii saawad suuri toetusi just ka need ajakirjad, mille wäljaandjad ja lugejad kuulwad jõukamaisse kihidesse. Aga isegi kodanlised ajalehed saawad oma kulude kätteks suuri toetusi — kuulustuste näol. Muidu ei tuleks nendaki omaga läbi. Nüüd aga wõiwad oma toimetajaile, kes peale selle tihti riigiteenistuses ja sealst suurt palka saawad, weel maksta 50.000 m. kuus.

Eesti tööliklass on praegu wiletsamas seisukorras kui kunagi warem: tema palgad on mada-

lad ja tööpuudus suur. See ei jäta oma mõju awaldamata ka tööliste organisatsioonide peale. Kuigi tööliklass kõige kehwen kiht, ei ole walitus ei temale ega ta organisatsioonidele seni midagi tahtnud anda, kuigi seda üldsuse huwid nõuaksid. Ei lubatud isegi „Töö ja Terwise“ wäljaandmiseks wäiksemat toetust. Eestimaa Haigekassade Liit kui selle ajakirja wäljaandja peab omal jõul läbi tulema. Ja ta teebki seda, teades, et „Töö ja Terwise“ pooldajate ning lugejate arw järjest kaswab.

Siin on hääks tõenduseks ka see otsus, mida teinud Rakwere Ühine Haigekassa, kes oma 5-aastase tegewuse mälestamise puhul on määranud „Töö ja Terwise“ wäljaandmise kulude kätteks omalt poolt 5000 marka.

Lehe wäljaandjal on hää meel seda otsust, mis tunnistab tööliselitajate õigest arusaamisest ülesannetest, mis Liidul ja ta ajakirjal tähta, siin lehe weergudel kui eeskujulikkude ära märkida.

Küsimused ja vastused.

Kui kaua praegu jõusolewate seaduste järele peab tööline haigekassa liige olema, kui ta omale abisaamise õigused omab: 1) õnnetusjuhuste, 2) haigusete ja 3) sünnitamiste puhul.

Makswa haiguskinnituseaduse (Устав о промышл. Трудѣ, Св. Зак. т. XI, г. 2, изд. 1913 г., раздѣль IV, глава III, 1917. a. wäljaanne) § 260 järgi kuuluwad seaduse alla kõik isikud, sugu ja wanaduse peale waatamata, kes ettewõttes töötawad wõi teeniwad lepingu alusel, wäljaarwatud need, kes palgatud juhuslikkudele töödele, mis üle ühe nädala ei kesta.

§ 279 järgi on töölisel wõi teenijal kassaliikme õigused tööle wõi teenistusse astumise päewast alates. Sest ajast alates on kassaliikmel ka abisaamise õigused. Üldkoosolek wõib siin teha järgmist erandisi:

Otsustada, kas haigusabiraha maksta esimesest wõi neljandast haiguspäewast alates (§ 311 ja 318 p. 2) ja et sünnitusabiraha ei saa need, kes pole olnud kassaliikmed kas samas wõi mõnes teises kassas vähemalt kolm kuud enne sünnitamist (§ 312).

Seega on kassaliikmel haiguse, õnnefuse ja

sünnitamise puhul abisaamise õigus kassaliikmeks astumise päewast alates, misjuures rahalise abi andmisel wõib kassaliigete üldkoosolek makswa panna ülalloodud kitsendused.

Kes peab trükkida laskma haiguslehed? Haiguslehed on tarvilikud haigekassadele, et selle alusel toetusraha maksta. Haiguslehti trükkida laskma peab haigekassa.

Iga haigekassaliikme kohus on tellida

Eestimaa Haigekassade Liidu poolt wäljaantawat kuukirja

„Töö ja Terwist.“

Tellimise hind postiga kätte saates:

aastas — 120 marka,

1/2aastas — 60 „

1/4aastas — 30 „

Üksiku numbri hind 10 marka.

Tellimisi wõtawad wastu kõik postiagentuurid, Eestis asuwad haigekassad ja „Töö ja Terwist“ talitus Tallinnas, Tatari tän. 15.

Wastutaw toimetaja: **Leopold Johanson.**

Wäljaandja: **Eestimaa Haigekassade Liit.**

Trükitud A. Devis'e ja J. Magnus'e trükikojas Tallinnas, Lai tän. 38.

